

מעדני כתא

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

גליון 34

פרשת בהר בחוקותי תש"פ

ח

בענין אם יש סיפור יציאת מצרים וחוב ד' כוסות והסיבה בפסח שני

בסיפור יצי"מ משום חיובא דזכור את היום הזה, מכל מקום משום חיובא דמצה יתחייב לספר לקיים בו דינא דלחם עוני שעונין עליו דברים הרבה וכתב רש"י דאומרין עליו הגדה וגומרין עליו את ההלל.

ובדומה לזה כתב בקהלות יעקב (חלק י' סימן נ"ה) בשיטת החינוך והרמב"ם דס"ל דנשים חייבות במצות סיפור יציאת מצרים מן התורה, והרי הוא מצות עשה שהז"ג ולא נתרבו נשים מן התורה אלא למצות מצה, ומה שחייבות בד' כוסות אינו אלא מדברנן משום שאף הם היו באותו הנס ומהיכי תיתי לחייבם במצות סיפור יצי"מ מן התורה, וכתב ליישב שם זו"ל 'והיותר נראה בשיטת החינוך דסובר דעיקר מצות סיפור יצי"מ הוא סעיף ממצות אכילת מצה ומישך שייכי בהדי וכו' דמחויבות במצה ממילא חייבות בהגדה ג"כ, ויסוד נכון לזה מהא דאמר שמואל בדף קט"ו ותניא נמי כוותי' לחם עוני לחם שעונין עליו דברים הרבה והכי סבר רע"ק בדף ל"ו, ופירש"י זו"ל שם שעונים עליו דברים הרבה שגומרין עליו את ההלל ואומרים עליו הגדה, וא"כ חזין דהגדה שייכא למצות מצה ומתנאי דמצות מצה הוא לענות עליו דברים לומר הלל והגדה וכיון דנשים איתרבו למצות מצה איתרבו למצותה בכל גדריה דהיינו שיהיה לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה ושפיר פסק החינוך דחייבות ג"כ בהגדה מדאורייתא, עכ"ל.

ובקובץ תשובות למרן הגריש"א זצ"ל כתב במכתב למרן בעל הקהלות יעקב זצ"ל להשיג דלא מסתבר דנשים חייבות במצות סיפור יצי"מ משום דמחויבי המצה היא, שא"כ אם לא תאכל מצה לא תהא חייבת במצות סיפור יצי"מ והוא לא מסתבר מסתימת הרמב"ם והחינוך דנשים חייבות במצות סיפור יצי"מ ונראה דבכלל גזונא חייבות גם באין לחם מצה יעו"ש.

אמנם נדון דידן אינו דומה למש"כ בקהלות יעקב שהרי בט"ו ניסן הוא זמן מצות סיפור יצי"מ אלא שהנשים לא נתחייבו בו ושפיר יש לחייבם משום מצות המצה שההגדה מישך שייכא למצות המצה, אבל לחייב סיפור יצי"מ בט"ו אייר שאינו זמן המצוה כלל משום מצות המצה הוא דבר זר מאוד.

ועוד דבאמת יש לעיין אם במצות מצה של פסח שני איכא חיובא של לחם עוני דאפשר דלא נאמר אלא במצה של פסח ראשון, שהרי איכא שתי מצות שנתחייבו בפסח באכילת מצה, האחד משום בערב תאכלו מצות ומצוה זו אינה תלויה בפסח וחייבים לקיימה גם בזמן הזה שאין בו פסח, ועוד יש מצוה דעל מצות ומרורים יאכלוהו שמצות אכילת מצה זו היא ממצות הפסח, וכמצות מרור שבזמן הזה אינו אלא מדברנן שאינו אלא ממצות הפסח ובדליכא פסח לא נתחייבו במצוה זו אלא מדברנן, ובפסח שני הרי לא נאמר חיובא דבערב תאכלו מצות אלא מצות על מצות ומרורים יאכלוהו שהוא ממצות הפסח, ויש לעיין אם תנאי המצוה של מצות המצה שנאמר במצות 'בערב תאכלו מצות' נאמר גם במצות 'על מצות ומרורים יאכלוהו'.

יבואר דהצל"ח צדד שבמצה של פסח שני לא נאמר הדינים שנאמרו

במצה דפסח ראשון

ויעיין בצל"ח (ברכות ל"ז) שצדד לומר דלא בעינן כלל לחם עוני באכילת מצה דפסח שני, שהוקשה לו בהא דאמר שם ליקט מכולם כוית יצא יד"ח מצה בפסח ופרש"י שם דאיירי שליטת מכל המנחות כוית מצה יצא יד"ח בפסח, והרשב"א הקשה הרי אין מצה זו נאכלת בכל מושבות וילפינן מבכל מושבותיכם תאכלו מצות דבעינן מצה הנאכלת בכל מושבות.

יש הנוהגים לאכול מצה בי"ד אייר זכר למצה שנאכלת עם הפסח בפסח שני והחזו"א לא היה נוחא ליה בזה משום חששא דבל תוסיף, ובעל הקהלות יעקב היה נוהג לאכול מצה שכן היה מנהג אבותיו בזה, והנה מצות אכילת פסח שני היה בליל ט"ו כמבואר ברמב"ם (פרק ח' מהלכות קרבן פסח ה"ג) וז"ל 'וכן אכילת בשר פסח שני בליל חמשה עשר לחדש אייר מצות עשה, שנאמר בו על מצות ומרורים יאכלוהו, עכ"ל, ומבואר להדיא דזמן אכילתו הוא בליל חמשה עשר באייר, ולפ"ז מצות אכילת המצה בפסח שני היה בליל ט"ו אייר. **ויש** הנוהגים לאכול המצה בליל ט"ו אייר, ושמעתי שיש הנוהגין לשתות ד' כוסות והיה תימא בעיני הדבר, ונתתי אל לבי לברר אם בזמן שנוהג פסח שני אם ה' נוהג מצוות שתית ד' כוסות והסיבה ומצוות סיפור יציאת מצרים.

יבואר דמצות שתית ד' כוסות הוא ממצות סיפור יציאת מצרים

הנה חיוב שתית ד' כוסות בליל פסח מבואר ברמב"ם שהוא מדינא דחייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, וכמש"כ הרמב"ם (פרק ז' מהלכות חמץ ומצה הלכה ו') וז"ל 'בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואתנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, ובהלכה ז' כתב 'לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מסיב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין אין פוחתין מהם, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות, שיעור כל כוס מהן רביעית', עכ"ל, ומבואר דיסוד חיוב ד' כוסות והסיבה הוא מדינא דחייב אדם לראות עצמו כאלו הוא יצא ממצרים.

יבואר שמצות סיפור יציאת מצרים אינו אלא בט"ו ניסן

והרי מבואר להדיא דהאי חיובא דחייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים אינו אלא ממצות סיפור יציאת מצרים, שהרי מקרא מלא דבר הכתוב והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים, והרי הא דבעבור זה עשה ד' לי שמוה דרשו חז"ל האי חיובא כתיב גבי מצות סיפור יציאת מצרים והרי מצות סיפור יצי"מ אינו אלא בליל ט"ו ניסן כמבואר ברמב"ם (פרק ז' מהלכות חמץ ומצה הלכה א') וז"ל 'מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת, ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך', עכ"ל, והרי מצות זכור את היום הזה היינו ביום ט"ו ניסן שהוא יום היציאה.

ואין לומר שזכרנו ביום אחר, שהרי הוא כמו זכור את יום השבת לקדשו שמצותו ביום השבת וכן מצוה זו הוא ביום היציאה ממצרים, וא"כ פשוט שאין מצות סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו באייר שאינו יום היציאה ממצרים, שוב הראנו ש"כ בשפת אמת פסחים דף צ"ה להדיא יעו"ש.

יבואר אם משום חיובא דלחם עוני הרי הוא מתחייב לספר ביצי"מ לצורך

מצות מצה

ואין לומר שנחייבו לספר ביציאת מצרים משום דכתיב לחם עוני ודרשו בגמ' (פסחים דף ל"ו) שעונין עליו דברים הרבה ולהכי אע"פ שלא נתחייב

ובצל"ח שם הוסיף להקשות דבמס' פסחים (דף ל"ו). פליגי תנאי אי דרשינן לחם עני פרט לנלושה בין ושמן ודבש שהיא מצה עשירה, או דרשינן עוני מי שנאכל באנינות, והרי במנחה תרומיהו איתניהו, שנילושה בשמן וגם אסורה לאונן, וממ"נ אינו יוצא בה, וגם אין חייבים על חימוצה כרת, והלא מי פירות אין מחמיצין עכ"פ להתחייב כרת, ואיך יוצאין בה יד"ח מצה.

וכתב שם וז"ל 'ואציעה הוצעה אחת הנלע"ד דבר חדש אשר לא ראיתי שדברו בו הקדמונים, והוא הלכתא למשיחא, כשנוכה לעשות הפסח כהלכתו ויזדמן טמא או מי שהיה בדרך רחוקה ויעשה פסח שני ויאכלנו על מצת ומרורים, אם כל פרטי תנאיה הצריכים במצה של ליל חג המצות צריכים ג"כ במצה הבאה עם פסח שני, כגון שלא תהיה מצה עשירה ושתהא נאכלת בכל מושבות ובאנינות ושימור דוקא לשם מצת מצוה, ואומר אני שאינה צריכה כלום מכל תנאים הללו, ודי שתהא מצה משומרת מחימוץ, דבפסח שני עצמו אי לאו דכתיב ככל חוקת הפסח לא הוי מצרכין ביה כל פרטי הפסח, ובמצה של פסח שני לא כתיב ככל חוקת המצה וכו', ועוד דמלחם עוני שדרשינן למעוטי מצה עשירה לר' עקיבא, ומודה ר' עקיבא דקרינן עוני ודריש ליה שעונין עליו דברים הרבה כדאמרין בדף ל"ו ע"א, ואטו במצה שעם פסח שני בט"ו באייר עונין עליו דברים, וכי יש ספור הגדה באייר, והגדת לבגן ביום ההוא כתיב, וא"כ כי היכי דהקרי שקורין עוני לא קאי על שני, ה"נ הכתוב דכתיב עני למעוטי מצה עשירה ג"כ לא קאי על שני, וכמו כן כל הפרטים לכל התנאים לכל מר כדאית ליה כולוהו במצה של חג כתיבי, ואולי כשם שאימעטי בפסח שני כמה פרטים כמפורש [בפסחים] בדף צ"ה ע"א, אימעטי ג"כ פרטי המצה, רק דבסוגיא שם לא חשיב רק מה שהוא מצות עשה או מצות לא תעשה ולא פרטים שאינם רק אופני הדבר, ואעפ"כ בפרטים דעל מצות ומרורים אימעט מושבותיכם ולחם עוני.

ואם היה זה עולה בדינו להלכה דפסח שני אין כל הפרטים הללו מעכבים במצה, היה נראה דמה דשני כאן ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח, היינו בפסח שני, אבל באמת לכי נוקפי לחלק בפרטי המצה בין פסח ראשון לפסח שני, דא"כ גם אנן נימא שאדם יוצא ידי חובתו בפסח שני של כל שאר מיני דגן אף שאינו מחמשת המינים, שהרי הא דאין יוצאין רק בחמשת המינים ילפינן בפסחים דף ל"ה ע"א מקרא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דבעינן דברים הבאים לידי חימוץ, והאי קרא במצה של חג המצות מיירי, ועוד אם נימא דבאמת יוצאים בפסח שני בכל מיני דגן, א"כ איך הוכיח אביי מדיוצאין ידי מצה מברכין עליו המוציא, ופי' רש"י [ד"ה כוית] דהתם לחם בעינן דכתיב לחם עוני וכו', והרי לחם עוני בפסח ראשון כתיב, אלא ודאי דעל מצות ומרורים דכתיב בשני אהדרה לכלליה לכל דין מצות בראשון, ומחזורתא כמו שכתבתי מעיקרא וכו' עכ"ל.

ומבואר דבסוף דבריו כתב דלבו נוקפו לומר דליכא הדינים שנאמרו בפסח ראשון בפסח שני, אבל מה שכתב דליכא דינא דלחם עוני בפסח שני נראה שהיה פשוט לו שמאחר וליכא מצות סיפור יצי"מ אלא בליל ט"ו ניסן שהוא יום היציאה פשוט שלא נאמר בו דינא דלחם עוני לומר שבעינן לענות עליו דברים הרבה.

חדושו של הזכר יצחק לחלק בין המצה של בערב תאכלו מצות למצה של על מצות ומרורים יאכלוהו

אכן כבר נודע מש"כ בספר זכר יצחק (חד"ת מלוקטים מהגרי"צ ז"ל מופניבו' סי' פ' הובא בקהלות יעקב קדושין סימן ל"ד) שכתב לתרץ קושית הגאון המקנה בהא דאמרו בירושלמי דליתי עשה דמצה וידחה ל"ת דחדש, דהא בפסחים דל"ו מבואר דלר"ש אין יוצאין במצה של טבל משום דכתיב לא תאכל עליו חמץ מי שישנו בכל תאכל חמץ כו', פי' דלא הוכשר למצה אלא מה

¹ וראיתי בספר הערות למרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בפסחים (דף ק"ח). שהקשה עוד הרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וא"כ הכהנים אוכלים מנחות בעמידה וא"כ הכהנים שהן בליל פסח במקדש אכלו בעמידה את הפסח והמצה והא בעינן הסיבה כדי לצאת ידי מצות מצה ופסח, ובתוס' ביומא נסתפקו בזה אם אכלו המנחות בישיבה דאפשר דמאחר ומתנות כהונה נתנו דרך גדולה וכבוד אכלו את המנחות בישיבה אבל צדדו שאסור לאכלם בישיבה, ולפי' יקשה איך יצאו יד"ח מצה, וכתב ליישב וז"ל וי"ל דבאכילת שיירי המנחות במקדש אין לך תלמיד אצל רבו גדול מזה, שהרי העומד בעזרה, ודאי פטור מהסיבה, ואף בעמידה מתקיים הדין שפיר, ויעו"י שהאר"ך בזה בספר מקראי קדש (פסח ח"ב סימן ל"א).

שאיילו הי' חמץ הי' עליו איסור חמץ אבל טבל אפי' אילו הי' חמץ לית ביה משום ב"ת חמץ דאין איסור חמץ חל על איסור טבל, ואפילו רבנן לא פליגי התם על טעם הנ"ל דהיכי יקיימו מצות מצה בשל חדש והא אינו בכל תאכל חמץ מטעם דאאח"ע איסור.

וכתב ליישב וז"ל 'דבמצה איכא ב' מצוות, הא' מצות בערב תאכלו מצות שהוא עצם חובת אכילת מצה, והב' מצות מצות על מרורים יאכלוהו שזה מכלל חיובא דאכילת פסחים, ובזמנה"ז דליכא פסח איכא רק מצות בערב תאכלו מצות ובפסח שני דליכא כלל מצות בערב תאכלו מצות איכא מצות מצות על מרורים יאכלוהו לזה שמקריב פסחו בפסח שני, ובליל ט"ו ניסן בזמן הבית איכא ב' המצות חיוב מצה מצד עצמו וחיוב מצד הפסח דמצה הכשרא דפסח הוא כדאמר' פסחים דף צ', ונראה דכל הדינים שפוסל במצת מצוה כגון שאינה לחם עוני או שאינה נאכלת בכל מושבות או שאין איסורו משום כל תאכל חמץ כטבל וכיו"ב כל זה הוא דין במצה הנאכלת משום חובת היום דבערב תאכלו מצות, אבל מה שצריך מצה עם הפסח מדין מצות על מרורים יאכלוהו לזה כל מצה כשרה שהרי גם בפסח שני צריך מצה להכשירא דפסח והתם ליכא כלל איסור חמץ לשנאמר בו כל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, וא"כ ה"ה בפסח ראשון לגבי מצות מצות על מרורים יאכלוהו להכשרא דפסח יוצא גם במצה שא"א לחול עליו איסור חמץ.

וי"ל דזהו דקאמר בירושלמי שיאכלו מצה של חדש מדין עדל"ת דהיינו שעכ"פ משום מצות מצות על מרורים יאכלוהו דשפיר אפשר לקיים עשה זו גם במצה שאינה בב"ת חמץ עכ"ד.

ובק"י שם כתב 'ואע"פ שאין הדברים מוכרחים די"ל דגם בפסח שני אע"פ שמצה וחמץ עמו בבית מכל מקום צריך להמצה גדרה של מצה בכל תנאי ומכללו שתהא מצה כזה שראוי לחול עליו דין איסור חמץ בפסח ראשון ויש לפלפל, מ"מ דבריו ז"ל נראין מסתברים ונעימים עכ"ל בעל הקה"י שם.

יבואר דהצל"ח ס"ל דכל הדינים שנאמרו במצה של ראשון נאמר במצה של שני חוץ מדינא דעונין עליו דברים הרבה

אכן בצל"ח לא היה נראה לו לומר שהדינים שנאמרו במצה הנאכלת עם הפסח הוא שונה מהמצה שנאכלת משום מצות בערב תאכלו מצות, ומכל מקום ס"ל דדינא דלחם עוני שעונין עליו דברים הרבה לא נאמר בפסח שני.

ויש להסתפק לדידיה אם לא נאמר שעונין עליו דברים הרבה על מצוות על מצות ומרורים יאכלוהו ואם לא יהיה לו כזית מצה שמכל מקום יוצא מצות המצה משום על מצות ומרורים יאכלוהו למש"כ הרא"ש דבעינן כזית מרור משום הברכה ומשמע דמשום עיקרא מצות מרור לא בעינן כזית וכמש"כ בשאג"א (סימן ק'), וא"כ בזה יש להסתפק אם צריך לענות עליו דברים הרבה.

ואפשר שלא כתב הצל"ח דליכא עונין עליו דברים הרבה על המצה דפסח שני משום דבט"ו באייר לא שייך לספר ביצי"מ, אבל בט"ו בניסן גם על מצות על מצות ומרורים יאכלוהו שפיר מקיים בזה לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה.

יבואר דאי אפשר לחייב ד' כוסות בלא הלל

ונראה עוד לומר דאי אפשר לחייב ד' כוסות בפסח שני שהרי אין אומרין הלל באכילתו כמבואר בגמ' (פסחים דף צ"ה:) והנה כתבו התוספות (סוכה דף ל"ח.) על המשנה שאמרו מי שהיה עבד ואשה מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרים, וז"ל 'משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעצרת וטעמא משום דמצוה שהזמן גרמא היא, אף על גב דבהלל דלילי פסחים משמע בפרק ערבי פסחים (דף קח.) דמחייב בד' כוסות ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה, שאני הלל דפסח דעל הנס בא ואף הן היו באותו הנס אבל כאן לא על הנס אמור, עכ"ל.

ומבואר מדבריהם שלא היו חכמים מתקנים ד' כוסות אם לא היו חייבים בהלל ומהא דחייבום בד' כוסות מוכרח שחייבום בהלל ומשום טעמא שאף הם היו באותו הנס חייבום בהלל על הנס, וא"כ בפסח שני שאין אומרים הלל על אכילתו כמבואר בגמ' אי אפשר לחייב בד' כוסות.

יבואר אם נשים חייבות בקידוש של יו"ט

ויש להעיר שמדברי התוס' מוכרח שנשים חייבות בקידוש של יום טוב של פסח שהרי הם חייבים בד' כוסות ואינן חייבות בקידוש של יו"ט אך תתקיים מצות ד' כוסות שאינם אלא על כוס של ברכה, ואין לומר שקידוש יו"ט של פסח שאני משאר יו"ט דמהיכי תיתי לחלק בזה, וע"כ דס"ל דחייבות בקידוש יו"ט בכל הימים טובים.

ובתשובות רעק"א בהשמות כתב דפשוט דנשים אינם חייבות בקידוש יו"ט שהרי הוא מצות עשה שהיו"ג, ויעוין בספר תורת רפאל (סימן צ') שהאריך הרבה בזה ותליא אם קידוש יו"ט הוא מן התורה כקידוש של שבת או דאין חיובו אלא מדרבנן כמבואר במגיד משנה.

יבואר דבמ"ב כתב דנשים חייבות בקידוש יום טוב

והראני חתני יקירי חרה"ג ר' אפרים זאב גרבו שליט"א שבמ"ב (סימן תע"ג ס"ק ס"ד) כתב וז"ל 'גם נשים חייבות במצות הלילה ובאמירת הגדה וכן'ל' בסימן תע"ב ס"ד, ולכן החיוב גם על המשרתת שתשב אצל השולחן ותשמע כל ההגדה ואם צריכות לצאת לחוץ לבשל עכ"פ מוהיבית לשמוע הקידוש וכשיגיע לר"ג אומר כל שלא אמר וכו' תכנוס ותשמע עד לאחר שתיית כוס ב' שהרי מי שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא, עכ"ל, ונראה מדבריו שהאשה חייבת בקידוש יום טוב, אכן אפשר דס"ל דרק בקידוש יום טוב של פסח חייבת בקידוש כדי לקיים מצות ד' כוסות וצ"ע.

וביאר כוונת התוס' אפשר לפרש לשיטתם בריש פסחים שצדדו לומר דסגי שבעל הבית ישתה ד' כוסות ויוציא את המסובים, וביאר מרן הגרי"ז בשם הגר"ח דס"ל דידור ד' כסות הוא ד' ברכות על הכוס ולהכי סגי שיוציא בעל הבית את המסובים בד' כוסות, וכ"כ בשיטת הרמב"ם דאיכא גם האי דינא דבעינן ד' ברכות על הכוס, ובה יתבאר כוונתם בסוכה דמאחר ומצוות ד' כוסות הוא לאמר את ההגדה וההלל על הכוס, ואם נשים אינם חייבות בהלל מה שייך שיתחייבו בד' כוסות, ומבואר דדבריהם בסוכה הוא כשיטתם שתקנת שתיית ד' כוסות כל מהותה לומר קידוש הלל ברכהמ"ז והגדה על הכוס ואם אשה אינה חייבת בהלל אין כל מקום לחייבה בד' כוסות.

ולפ"ז הכי נמין שאין הלל באכילתו של פסח שני כמבואר במשנה ע"כ דליכא ד' כוסות שהרי לא נתקנו אלא על הברכה כמבואר בתוס', וכמוש"כ הפר"ח להשיג על הבי"ד דס"ל דשתאן בזה אחר זה יצא אם היה שיהיו זמן בינתיים אפי' שלא שתאן על סדר הברכות, והפר"ח כתב שד' כוסות בעינן ד' כוסות של ברכה ולהכי כל שלא שתאן על הסדר לא יצא יד"ח.

ונמצא דגם אי נמצא דאיכא חיוב של סיפור יצי"מ בליל פסח שני משום לחם עוני, מכל מקום לא יתחייב בד' כוסות לשיטת התוס' דכל שאין הלל ליכא חיובא דד' כוסות.

ובאמת להנ"ל נראה לכאורה דאיכא עוד טעמא שלא לחייבו בד' כוסות כיון שפשוט שאין קידוש בליל ט"ו אייר שאינו יו"ט, ואם אין כוס של קידוש ליכא ד' כוסות שעל סדר הברכות תקנוהו וכמשנ"ת.

3

בענין איסור אכילת חמץ בזמן אכילת הפסח שני

יבואר דמצה שיש בה טעם חמץ אינו יוצא בו יד"ח גם ללא איסור חמץ אלא שחסר בהמצה

ואפשר לומר שגם בכזית ראשון של פסח יש איסור לאכול עם החמץ ואע"פ שבלא"ה אסור לאכול עם דבר הרשות שמבטלו, אפשר שגם אם יש בו טעם מצה שאינו יכול לבטלו להפסח שהרי הפסח הוא הרוב, מכל מקום אינו יוצא בו יד"ח אכילת הפסח.

והיינו טעמא משום שמצאנו שגם במצה אם נבלע בו טעם חמץ אינו יוצא בו יד"ח מצה ולא משום שהוא אסור באכילה, אלא גם באופן שמותר לו לאכול החמץ שנתערב עם המצה לא יצא יד"ח, וראה לדבר מהמרדכי בחולין (סי' תרס"ו ובפסחים פ"ב סי' תק"ע) שכתב וז"ל 'השיב רבינו תם לבני מינטפש על חמץ ומצה שנאפו יחד בתנור אחד, והשיב כמה ריחות מצינו בתלמוד ריח נבילה ריח כמון של תרומה וריח יין בפת, אבל ריח פת איסור בפת היתר לא מצינו, וכמה פעמים שאנו אופין חלה עם הפת בפחות מכ"ד ואין מקפידין בכך, ועוד הביא ראב"ה ראי' להיתר דהלא לחמי תודה ארבעה מינין וכו' והיו נותנים לכהן אחד מכל מין ומין וכו'', עכ"ל.

וכונתו משום דאחר שאפו לחמי תודה החמץ והמצה יחד ואם ריחא מלתא גם בפת א"כ הרי בלעי לחמי מצה מן הלחם חמץ ואסורים באכילה, וע"כ דלא אמרינן ריחא מלתא באפיית הפת.

וכבר תמה בזה מרן הגרי"ז דאף שאמרו ריחא מילתא היא היינו דהאיסור מפטם את ההיתר ע"י ריחא, אך ודאי אין בכך ריחא דחמץ להחמין את המצה דכדי להחמין צריך חימוץ בפועל, וא"כ מה לי שהמצה בולעת מריח החמץ וריחא מילתא והרי החמץ של תודה אינו חפצא דאיסורא ואי"ו אלא כתרובת בעלמא שטעם החמץ מתערב עם המצה וכל שהוא היתר מאי איכפת לן בריח החמץ שבה, וצ"ע.

ונראה לכאורה שכל שמתערב החמץ במצה הרי הוא מחסר בהמצה שהרי החמץ הוא היפוך המצה לכן כל שיש בו טעם חמץ הרי הוא מנגד להמצה ואינו יוצא בו יד"ח, וכן בתודה אי ריחא מלתא הרי הוא כאוכל ללחמי מצה כחמץ מחמת הטעם חמץ המעורב בו.

הנה כבר דשו בו רבים בדברי רש"י בפרשת בהעלותך שכתב דפסח שני מצה וחמץ עמו בבית ואין עליו שם יו"ט ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו, עכ"ל, ובמנחת חינוך (מצוה שפ"א) הבין בדעת רש"י שיש איסור אכילת חמץ בזמן אכילת הפסח, ותמה בזה וז"ל 'ולא ידעתי מהיכן יצא לרבינו זה דנראה דאין איסור כלל, ולא ראייתי בשום מקום, דנ"פ אם יצא בודאי מותר כל הפסח עם החמץ, ואפי' אם נאמר דכוונת רש"י באותו זית שיוציא בו ג"כ לא ידעתי שום איסור אם אכל קודם מצה או אחר"כ, ואי מטעם ביטול רשות למצוה זה הוא ל"ד חמץ אפי' בשר רשות, וברש"י משמע דאסור אף בכזית שני'.

ובמשך חכמה פרשת בהעלותך חידש וז"ל 'על מצות ומרורים יאכלוהו פירוש שיאכלו אותו בשר פסח שני רק עם מצה לא עם חמץ, והיו לאו הבא מכלל עשה', ומבואר מדבריו דאינו איסור אכילה אלא ביטול מצות עשה, וצ"ב במאי עסקין שיש בו ביטול מצוה אם אוכלו ביד עם הפסח הרי הוא כאכילת רשות שמבטל מצוה, ואם אוכלו אחר הפסח אמאי מבטל מצות הפסח במה שאוכל החמץ אחריו, ובאבי עזרי נטה לפרש כוונת רש"י שמותר לאכול חמץ כשאוכל המצה ובאמת הוא קשה שהרי רשות מבטל מצוה וצ"ע בכוונתו.

ויש שרצו לפרש בדוחק דיתכן דכוונת רש"י אינו מצד ליתא דאיסור חמץ אלא מצד דמבטל טעם מצה, ולפ"ז אסור לאכול עמו גם שאר ירקות ולמה הזכיר איסור אכילת חמץ דווקא, וראיתי בספר הערות של מרן הגריש"א שכתב בזה דבאמת רש"י לא הוצרך להשמיענו דין זה דהרי לא גרע משאר דברים שמבטלין טעם מצה אלא רש"י כתב זה כדי ליישב לשון המשנה מפני מה לא נקט התנא חידוש גדול יותר דמצה וחמץ עמו באכילתו, וע"ז פירש"י דזה אי אפשר משום טעם אחר שהרי אכילת רשות דחמץ אי אפשר בזה מאחר שמבטל טעם המצוה של מצה, עכ"ד.

ובספר עקבי תודה למחותנינו הגאון הגדול ר' יעקב אדלשטיין זצ"ל כתב וז"ל 'והנראה בזה ליישב טעמו של רש"י ע"פ מה דאיתא במס' שבועות (פרק ג' דף כ"ז:) דלשון שלא אוכל שיעורו בכזית, ולשון שבועה שלא אוכלנה פירושו אכילת כל החכר, ולפי זה נראה דהכא דאמרה תורה יאכלוהו ודאי משמע אכילת כל בשר הפסח והוא לאו הבא מכלל עשה על כל הפסח לדייק על מצות ולא חמץ וזהו המקור לדין שכתב רש"י שיש איסור חמץ עמו באכילתו ואף דיוצא את מצות עשה בכזית אחד מ"מ אם אוכל יותר יוהר בכולו מחמץ במשמעות לשון יאכלוהו'.

יבואר דחולה שי"ב סכנה שצריך לאכול חמץ שאם יאכלנו יחד עם המצה לא יצא יד"ח

ונפק"מ בחולה שאינו יכול לאכול מצה בלא תערובות חמץ בתוכו אם יאכל המצה ויוכל לברך עליו על אכילת מצה, דלמשנ"ת נראה דמצה בטעם חמץ אינו חשוב מצה לקיים בו מצות מצה, ואינו יוצא בו כלל וכמו שכתב בשם ר"ת שאם ריחא דפת מילתא היא הרי החלות תודה שהם מצה נפסלות על ידי הטעם לחם חמץ שנבלע בהם, הרי דאע"פ שהמצה לא הוחמצה מכל מקום כל שאכילתו עם החמץ הרי הוא אין אכילתו חשובה כאכילת מצה.

והראוני שבהגהות הגרש"ז על השמעתתא (ש"ג אות י"ט) כתב כיסוד הנ"ל ליישב דעת ר"ת שהובא במדרכי, ולדבריו יתיישב שיטת רש"י דעם הפסח והמצה אין לאכול חמץ שהוא דבר הסותרו ומבטלו והוא חסרון בקיום מצות המצה.

2

בענין אם כהן שעומד אחורי בית הכנסת יכול לעלות לדוכן כשיש שם עשרה

אחורי מחיצה של ברזל מתברכים אם הם אנוסים מלעמוד כנגד הכהנים, וכמו שאמר ריב"ל דאפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.

אכן נראה לומר דכל שהוא עומד עמהם ומצטרף עמהם אע"פ שאינו שעת עבודה ידיה שפיר חשיב שנושא כפים בעבודה כיון שהוא מצטרף עמהם עתה בשעת נשיאת כפים והם עומדים בעבודה הרי הוא כשעת עבודה גם לדידיה, אבל כל שאינו מצטרף עמהם משום שעומד מאחורי בית הכנסת אינו חשוב שעת עבודה לדידיה שיוכל לעלות לדוכן.

יבואר מש"כ החזון איש שגם מי שלא שמע את תפלת הש"ץ עולה לו תפלת הש"ץ כאלו התפלל

אמנם יעויין בחזון איש (או"ח סימן קל"ז אות ד') שכתב וז"ל 'יש לעי' אחד שבא לבית הכנסת בשעת תקיעות דמעומד ואת הברכות לא שמע מן הש"ץ אי קעביד מצוה בהאי שמיעה, וזה ודאי דיחיד שיתקע תקיעות דמעומד לא קעביד מצוה דלא תקנו חכמים רק בחבר עיר, אבל כששומע תקיעות של ציבור אפשר דקעביד מצוה והוא משותף עם הציבור במצות תקיעה, ואילו אנוס שבא בשעת תקיעה לביהכ"נ מסתבר דקעביד מצוה שהרי אנוס יוצא בתפלת הש"ץ אע"ג שלא שמע וא"כ תפלת הש"ץ מתייחסת אליו והוא שלוחו א"כ גם תקיעות שהוא שומע מצוה שלו היא, ואפי' בקי שהתפלל בלחש ולא שמע ברכות מפי הש"ץ נראה דשפיר שומע התקיעה דאע"ג דאינו יוצא בתפלת הש"ץ בלא שמיעה מ"מ הוא משותף במצות תפלה של הש"ץ לא פחות מזה שהוא אנוס, אלא כיון שהוא בקי לרבנן ואינו אנוס לר"ג הטילו עליו חכמים לשמוע או להתפלל בעצמו ולא סגי לי' במה שהש"ץ מתפלל בעשרה בעיר וכיון שהוא משותף במצות תפלה של הש"ץ הוא משותף גם במצות שופר ושפיר שמע להו לתקיעות של ציבור ושמיעתו מצוה, עכ"ל.

וידוע שבזה אתי לחלוק על מרן הגר"ז שהיה ס"ל דכל שלא שמע חזרת הש"ץ מן הש"ץ אינו יוצא בתקיעות דמעומד משום שאינו חשוב אצלו כתקיעות שבשעת התפלה, ומכל מקום לשיטת מרן החזון"א אפשר דשפיר חשיב שעת עבודה שהרי תפלת הש"ץ עולה לו, וה"נ כל שאינם יכולים להשתתף עם הש"ץ הרי תפלתו עולה לו, וא"כ אפשר שיוכל לעלות לדוכן אפי' שאינו עומד עמהם.

אכן נראה דאע"פ שתפלת הציבור עולה לו גם כשלא שמע את כל חזרת הש"ץ והיינו טעמא משום שהרי הוא כקרבן התמיד שהוקרב עבור כל ישראל כמש"כ בשלטי גיבורים שלהי ר"ה, מכל מקום אינו חשוב כשעת עבודה שהרי הכהן אינו נמצא יחד עם ציבור המתפללים ששומעים את הש"ץ ולכן אפשר שאינו יכול לעלות לדוכן ואינו חשוב כשעת עבודה.

אמנם יש להסתפק אם יהיו עשרה שישמעו את תפלת הש"ץ אחורי בית הכנסת אפשר שיוכל הכהן לעלות לדוכן משום שבמקומו יש עשרה שעומדים בשעת עבודה ויוצאים בתפלת הש"ץ מאחורי בית הכנסת, וצ"ע.

ושמעתי מידדי הגאון ר' נחום רוזנטל שליט"א שהראה מש"כ בספורנו (דברים פרק ט"ז ג') על הפסוק לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים וגו' וז"ל 'אף על פי שפסח מצרים היה איסור חמוצו יום אחד בלבד כמו שהזכירו רז"ל (פסחים צ"ו.) תאכל עליו מצות, שבהיותו קרבן זכרון הגאולה שהיתה ברגע קטן אין ראוי לאכול עמו חמץ שהוא צריך עכוב בעשייתו מלוש בצק עד חמצתו, עכ"ל, וחזוין דאכילת חמץ עם הפסח הוא דבר הסותר להפסח, והוא הדין אכילת חמץ עם המצה הוא דבר הסותרו, ולהכי אינו יוצא יד"ח מצה אם יש בה טעם חמץ.

ולפ"ז אפשר דכוונת רש"י לומר דעמו באכילתו כל שטועם בו טעם חמץ אינו יוצא בו יד"ח שבעיני מצה ולא דבר הנוגד להמצה שהוא סותרו, ולכן עמו באכילתו אסור גם אם בהלכות ביטול אינו מבטלו שהרי המצה הוא הרוב ואין בו אלא טעם חמץ ומכל מקום אינו יוצא בו יד"ח משום דכל שיש בו טעם חמץ אינו חשוב מצה בשלמותו.

נשאלתי בישיבתינו הקדושה בית מדרש עליון שלעת עתה נתחלקו בני הישיבה לקבוצות של עשרים ושש בחורים בכל קבוצה ומתפללים כולם בחדר האוכל שהוא מחולק במחיצה שאין רואים אלו את אלו ושומעים אלו את אלו וכולן מתפללים יחד עם ש"ץ אחד שנמצא באחד מן הקבוצות והקבוצה השניה שומעת את הש"ץ מאחורי המחיצה, אם יוצאים בזה יד"ח תפלה בציבור וכל הדינים שצריכים ציבור.

הנה לגבי תפלה בציבור בוודאי יוצאים הם יד"ח שהרי יש עמהם ציבור של עשרה מתפללים במקום אחד, וכן לענין קדיש וקדושה הרי קיי"ל כריב"ל דאמר אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהן שבשמים דלענין לענות קדיש וקדושה עונה גם אם עומד מאחורי מחיצה של ברזל, ומה שמחיצה מפסקת אינה אלא לענין צירוף לעשרה כמבואר בתוס' בפסחים (דף פ"ה:).

וכן לענין קריאת התורה יוצאין יד"ח שהרי שנו במשנה בר"ה (דף כ"ז:) היה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגלה יצא, והכי נמי בקריאת התורה יוצא גם אם שומע מאחורי המחיצה.

יבואר אם העומדים אחורי בהכנ"ס בזמן חזרת הש"ץ חשיבי כמו שהם בזמן עבודה שיכולים לעלות לדוכן

אמנם לענין ברכת כהנים נסתפקתי, דמאחר דאין נושאין כפים אלא בשעת עבודה כמבואר בש"ס (סוטה דף ל"ט) כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה, דנשיאת כפים אינו אלא אחר עבודה דכתיב 'וישא ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת העולה והשלמים', ואין נשיאת כפים בלא תפלה כמבואר בירושלמי הובא בבאור הלכה (ריש סימן קכ"ח), וא"כ כיון שהכהנים הנמצאים בקבוצה שאין הש"ץ עמהם חשיבי כעומדים אחורי בית הכנסת שהרי הש"ץ אינו מתפלל עמהם.

והנה משום הא דבעינן עשרה לנשיאת כפים שהוא דבר שבקדשוה שפיר איכא עשרה שהרי העומדים אחורי בהכנ"ס הם עשרה, אבל אינם חשובים שהם נושאים כפים בשעת עבודה שהרי אינם מצטרפים לתפלת הש"ץ אלא עונים אמן אחריו כדן העומדים אחורי בית הכנסת אבל אינם נכללים בתפלת הש"ץ ואיך יעלו לדוכן.

ולכאנ"ו היה מקום לומר דשפיר חשיב בשעת עבודה שהרי גם מי שאינו עומד בעבודה כגון כהן שהגיע לבית הכנסת כשהתחילו רצה שפיר עולה לדוכן, וגם מי שסיים תפלתו בשעה שהש"ץ עומד ברצה שפיר עולה לדוכן אע"פ שהוא אינו משתתף בתפלת הש"ץ מכל מקום כיון שהוא שעת עבודה של הציבור שפיר עולה לדוכן, א"כ הכי נמי אע"פ שהוא אחורי בית הכנסת מכל מקום יכול לעלות לדוכן אע"פ שאינו שעת עבודה לדידיה דמכל מקום הוא שעת עבודה לדידה, וחשיב כעולה בשעת העבודה.

ואע"פ שלכאורה אינו מברך את הציבור שהם העומדים בשעת עבודה שהרי הם בבית אחר, אמנם מבואר בגמ' (סוטה דף ל"ח) דגם העומדים

דברי התעוררות וחיוזק בכבוד בתי כנסיות ובתי מדרשות

מכל מקום צריך חיוזק גדול בעניין זה שלא יבואו ליד תכלה מזה, ויש מקומות שהכתיבה במחשב נעשית בעזרת נשים או בחדרים הסמוכים אבל לא בבית המדרש, ומכל מקום כל ערום יעשה בדעת שיתרבה כבוד שמים על ידיו.

ושמעתי מהגאון ר' מנדל לובין שליט"א מש"כ בויקרא רבה פרשת שמיי (פרשה י"א) 'ויהי בימי אחז בן יותם מה צרה היתה ארם מקדם ופולשתים מאחור וגו', משל למלך שמסר את בנו לפדגוג והיה הפדגוג שונא אותו אמר אם אני הורג אותו עכשיו נמצאתי מחייב ראשי למלך אלא הרני מושך את יונקתו ממנו והוא מת מאליו, כך אמר אחז אם אין גדיים אין תישיש אם אין תישיש אין צאן אם אין צאן אין רועה אם אין רועה אין עולם, כך אמר אחז אם אין קטנים אין תלמידים אם אין תלמידים אין חכמים אם אין חכמים אין תורה אם אין תורה אין **בתי כנסיות ובתי מדרשות אם אין בתי כנסיות ובתי מדרשות אין הקדוש ברוך הוא משרה שכנינו בעולם מה עשה עמד ונעל בתי כנסיות ובתי מדרשות**, הדא דכתיב (ישעיה ח') צור תעודה חתום תורה בלמודי ע"כ, ומבואר דבאל בתי כנסיות ובתי מדרשות ליכא השראת השכינה בעולם, והרי אין אפשרות של השראת השכינה בהנהגה שאינה ביראה אמיתית וכבוד המקום כראוי שנאמר ומקדשי תיראו.

הימים מראש חדש ניסן עד כ' אייר היו הימים

הראשונים של השראת השכינה בישראל

הנה הראני דודי הגאון ר' יעקב זאב הכהן קופשיין שליט"א שספר גן רוה בפרשת בהעלותך כתב על הפסוק ויש אשר יהיה העני ימים מספר על המשכן וגו' וכתב בתרגום יונתן בן עוזיאל וזה לשונו ואית זמן דהוי עני יקרא יומין דמנין הינון שבעתי יומין שבעתא על משכנא וכו', ודבריו צריכין ביאור, ופירש בספר קטורת סמים דרצונו לומר ימים שסופרים במקום אחר דהיינו מ"ט ימי ספירה כמ"ש שבעה שבועות תספור לך וזהו שאמר ימים מספר ומתרגם יומין דמנין הינון שבעתי יומין שבעתא עכ"ד, אולם עדיין קשה למה פרטה התורה מנין זה דוקא, ויש לומר דהנה לעיל מינה כתיב ובוים הקים את המשכן כסה הענן את המשכן והיינו ב"ח ניסן, והנה לקמן פרק י' כתיב ויהי בשנה השנית בחודש השני נעלה הענן מעל משכן וגו', אם כן חזינו דהוי חונים מ"ט יום במקום זה בחגיגה הראשונה דהיינו מיום ר"ח ניסן שכסה או הענן את המשכן עד עשרים באייר שאז נסתלק הענן מעל המשכן ולכן תפסה התורה הקדושה מנין זה לרמוז על זמן חגיגתם בפעם הראשון, עכ"ל.

והנה יש להוסיף ומדומני ששמעתי זה מהגאון ר' אליהו דיסקין שליט"א דהנה כלל ישראל היו בהר סיני שבעה פעמים מ"ט ימים שהרי היו מר"ח סיון עד כ' אייר בשנה השנית דהיינו שנה פחות עשרה ימים ושנת לבנה היא שני"ג או שני"ד וז' פעמים מ"ט הם שני"ג ועוד עשרה ימים שנסעו קודם מ"ט סיון ונמצא שמר"ח ניסן בשנה השנית היו הימים של מ"ט האחרון שהוא השביעי הקדוש מכולם כמו שכתב של כל השביעיות, כדוגמת שבת שהיה בו משכן ושרתה שם שכניה והשבוע האחרון הוא השבת שבשביעי הוא השבוע של הוד מפסח שני עד גמר השבוע החמישי של הספירה שהוא כנגד השראת השכינה שהרי הוד הוא מדתו של אהרן הכהן וזהו ענין השראת השכינה בישראל.

והנה אנו גורשנו מבתי כנסיות ובתי מדרשות בימים אלו שהם היו הימים הראשונים של השראת השכינה בישראל שהם מר"ח ניסן עד כ' אייר, והוא משום שלא נהגנו כבוד בבית מקדש מעט, ועכשיו החזירנו הקב"ה מעט מעט למקום מקדשיו, ואנו תקוה שנוכל לחזור בשלימות רוב עם לתפלה ולתורה, אבל צריך זהירות יתירה לחזור למקום קדשינו בכבוד הראוי לתקן מה שפגענו בכבוד של מקדש מעט, ונזכה שיתגלה כבוד מלכותו עליו במהרה אמן.

וזהו מה שאמרו טוב שהקב"ה הוא תכלית ההטבה יצר כבוד לשמו שיצר מציאות כזו שאפשר לתת כבוד לשמו, שגם בריאה שלפלה יכולה לתת כבוד בעולם שנעלם כבודו יתברך, ומי שיוכה לתת כבוד לשמו ולראות את הקב"ה בעולם הנעלם ולגלות כבודו כאן בעולם השפל יזכה לטוב האמיתי.

ולכן קדוש ד' הוא המצוה הגדולה ששכרה הרבה מאוד וחלול ד' הוא העבירה הגדולה ביותר שאינו מתקפר עליה אלא במיתה כמבואר בגמ' שלה יומא שכל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, ומאחר שכל תכלית הבריאה הוא לכבודו כל שמחסר פוגם בכבודו הרי פוגם בבורש ועיקר כל הבריאה כולה ולכן ענינו מרובה מאוד.

והנה כשהאדם עמל בתורה הוא הוכחה שיועד גדלה ותפארתה שכדאי לעמול עליה שהיא חמדת עליונים ותחתונים שהיא מתוקה מדבש ונופת צופים ושכרה עד אין קץ, וכשאדם אינו עמל בתורה הרי הוא מראה שאין התורה חשובה לעמול עליה שהרי מה שהאדם מחשיב ומייקר הרי עמל עליה ימים רבים ושנים רבות להשיגה כספך וזהב וכבוד המדומה, ואם אינו עמל בתורה הרי הוא מראה בנפשו שאין התורה חשובה בעיניו, וזהו כי דבר ד' בזה והוא היפך הגמור לכבוד ד' שזהו תכלית הבריאה כולה.

ובחפץ חיים בתורת הבית במכתב לקבוע ישיבות התורה כתב וז"ל 'הנה ידוע שכל אחד ואחד מישראל רוצה שבעת שיבוא זמנו לשבוע אל האלקים יכבדו ד' ויקבלו בסבר פנים יפות, ופן ישאלנו הש"י איה הכבוד שנתת לי וכמו שאמר הכתוב 'אם אב אני איה כבודי' הלא ראיתם שכבודי מתמוטט והולך ולא חששתם לזה והכתוב אומר כי מכבדי אכבד וגו', וע"כ על כל אחד מישראל לראות להחזיק ישיבות והבנים לימדו תורת ד' וזה הכבוד לו כמו שאחז"ל אין כבוד אלא תורה כי כאשר אנו מחבבים את דבריו וזה הכבוד לו', עכ"ל.

ימי הספירה הם מתחלקים לל"ב וי"ז שהם בגימטרי

כבוד וטוב

ובמהר"ל כתב של"ב ימי הספירה הראשונים הם כנגד הכבוד שצריך ליתן לד' יתברך, שכבוד בגימ' ל"ב, והי"ז ימים מל"ג בעמר ואילך הם הטוב שטוב בגמ' י"ז ויחד מספרם מ"ט, וזה מגיעים למתן תורתנו, וכשלא נהגו כבוד זה בזה פגענו בכבוד ד' יתברך נעשו ימי אבילות, והימים של ימי הספירה נתנו שנעסוק בו בכבודו יתברך על ידי עמלות בתורה וזוכה על ידה לטוב והרי אמרו חז"ל אין כבוד אלא תורה ואין טוב אלא תורה ונמצא שבימים אלו צריך חיוזק גדול בכבוד התורה כדי לזכות על ידה לטוב שאינו אלא תורה.

והנה עתה שבכל ניסן ואייר ישראל אין נכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות שהקב"ה הוציא את ישראל בכל העולם מבתי כנסיות ובתי מדרשות אין זה אלא שלא נהגנו כבוד בהם כראוי, ובימים שאנו צריכים להתעסק בכבודו ביותר אנו מנועים מלהתפלל לפניו בכבוד הראוי, ובודאי צריכים אנו לקבל על עצמינו הנהגת כבוד גדול כשיחזירנו הקב"ה לביתו.

וכבר עוררו רבים ושלמים על הדבורים בפאלפונים בבתי כנסיות ובתי מדרשות שהוא בוודאי בזיון גדול לכבוד התורה וכבוד ד' יתברך וכל דבורים בטלים וכ"ש מחלוקות, ועוד שכבר התו"ט עורר בזמנו שהצרות שסבלו בגזרת ת"ח ות"ט היה על הזלזול בבתי כנסיות בדברים בטלים ואנו צריכים להתחזק ביותר לעת הזאת.

ושמעתי שמרן הגאון הצדיק ר' מיכל יהודה ליפסוביץ זצ"ל עורר על מה שלומדים בבית המדרש עם מחשבים שאין זה צורת בית המדרש הראויה ואין בית המדרש קיים אלא במקום שלומדים בו בקול מתוך כתבי הקדש כמקובל מדור דור, וגם שהוא מביא שעושים בו שאר הצרכים דרך המחשב, ואע"פ שבזמננו שהרבה טובים ושלמים ויראים כותבים כל הדברי תורה שלהם במחשב ומאחר ויושבים בבית המדרש כל היום אי אפשר לאסרו,

מתוך דברי פתיחה שנמסרו לבני ישיבת בית מדרש עליון הנמצאים 'במרחב הפתוח' בירושלים, ומתוך שיחה שנמסרה לבני ישיבת דעת משה.

אם בחוקותי תלכו, כתב רש"י שנתהו עמלים בתורה, וכן אם בחוקותי תמאסו כתב רש"י שלא תהיו עמלים בתורה, וצ"ב וכי אם אינו עמל בתורה הרי הוא מואם בתורה עד כדי שכל הקללות שבתורה כהנים נאמרו עליו וגם למה אחר שאינו עמל בתורה הרי יורד מדרגה אחר מדרגה עד להפרכם את בריתי כמבואר ברש"י שם. וכן צריך ביאור למה עמל התורה הוא המביא את האדם לכל הטוב, וכבר האריכו המפרשים בזה יעויין באור החיים שכתב מ"ב פירושים בזה על דרך הפשט והרמז וכו'.

והנה באבות דרבי נתן (פרק מ"א) איתא 'כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא אלא לכבודו, שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו' ע"כ.

והנה ברבינו יונה (משלי פרק כ"א) על הפסוק אדם תועה מדרך השכל, והוא הנמשך אחרי התאוה, וימרה בגללה את פי הנפש החכמה, בקהל רפאים ינוה, לא נאוו עמדו בין החיים, אבל ראוי ויפה לו לנוח בין המותים, וישונו ארבעת יסודותיו אל שרשם, כי המונה ביצירת האדם שתמשול הנפש החכמה בתאוה, ותעבוד את הבורא יתברך בואת, כי המדה הזאת יקנה אותה מדרך יראת השם, והיראה היא הכבוד, ונאמר 'כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו' וגו' (ישעיה מ"ג ז'), והעושה בהפך מזה - שעובד דרך השכל עזיבה גמורה, ונמשך אחרי הפכו והוא השקר, הנה עשה הפך הכונה ביצירתו, על כן אין הרכבת יסודותיו ראויה לו, רק שישונו העפר אל הארץ כשהיה, עכ"ל, ומבואר בהיראה הוא הכבוד שנותנים להקב"ה שהרי הכבוד הוא מלכותו יתברך וכמו שאמרו הראויה מלך ממלכת ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו וכן למלכי עכו"ם מברך שנתן מכבודו, והיינו שהמלכות היא הכבוד ועיקר המלכות הוא היראה מלפניו שבזה נראה מלכותו עליו.

ביאור התפלה של טוב יצר כבוד לשמו

ובסודור אשי ישראל באבני אליהו לר' אברהם בן הגר"א על ברכת יוצר אור כתב וז"ל 'טוב יצר כבוד לשמו שמעתי מאבא מארי הגאון זצלה"ה על דרך (ישעיה מ"ג) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו' האומנם שמים ושמי השמים לא יכללוהו, הוא רוצה בכבוד השפלים שבעולם השפל וכל עולמות העליונים שממשיכים ונותנים מאור ושפע לעולם התחתון בעבור יתנו כבוד לשמו וזהו טוב שאין למועלה ממנו שיצר כבוד לשמו' עכ"ל.

וביאור דבריו שמעתי מהגאון ר' משה שפירא זצ"ל שמצד אחד העולם נברא לעשות חסד עם הברואים כדכתיב 'עולם חסד יבנה' וכמש"כ הספרים הקדושים וז"ל החי אדם בהקדמתו בתוך דבריו 'המלך המהולל בתשבחות הוא הקדוש ברוך הוא אשר לו דומיה תהלה, והנה ברצונו הטוב ברא כל הנשמות, ונהנים מזיו כבודו בחסדו הגדול ולא בשכר מעשיהם, וזה נקרא נהמה דכסופא, ולכן חוריד אותם לעולם הזה ונתן לנו תורה ומצוות גשמיות, אשר אי אפשר לקיימן בעולם הנשמות, כי שם רק רוחניות, ונטע בתורה הקדושה תרי"ג אילנות, והם תרי"ג מצוות, ומשביע הנשמה טרם צאתה משם, לעובדה במצוות עשה ולשומרה במצוות לא תעשה, ובכל אילן ואילן יש בו כמה כללים וכמה פרטים ופרטי פרטים, וכאשר לא ישמור פרט מפרטי הקטנים או יבש האילן, או על כל פנים ענף מן הענפים, ולכל מצוה ומצוה יש עולמות מיוחדים, עם מלאכים מיוחדים, וכאשר יקיים אדם מצוה בשלימותה, אזי באור פני המלך שיש לו שמחה בהעשות רצונו, משפיע שפע רב וברכה לראותם מלאכים לקראתו, ונמצא שהקב"ה ברא את העולם להטיב עמנו אלא שהטבה זו היא שיצר כבוד לשמו שנוכל לכבדו ובוה נזכה לחיי עולם הבא, וכל הנברא לכבודו ברא כדי שנוכל לכבדו ולזכות לטוב האמיתי.